

Dějiny přírodních věd v českých zemích (28. část)

Karlova univerzita na přelomu 17. a 18. století

S ohledem na stanovisko „neudržitelnosti“ dosavadního stavu českého badatelství a vědy na přelomu 17. a 18. století, jak to bylo vyjádřeno v závěru minulého dílu, je jistě vhodné pozastavit se a zrekapitulovat tento neudržitelný stav a dosavadní vývoj české vědy v souvislosti s Univerzitou pražskou, jako střediskem vzdělanců Českých zemí.

S připomenutím, že Univerzita pražská se stala první akademickou půdou v českých zemích v roce 1348 (císař Karel IV.), je zapotřebí zdůraznit, že ani vývoj a vliv univerzity na úroveň české vědy nebyly jednoduché.

Obr. 1. Budova Univerzity Karlovy v Praze

Již po přibližně šedesáti letech činnosti univerzity dochází k závažnému „politickému“ zlomu. V roce 1409 král Václav IV., syn Karla IV., ale slabý vladař a slabý „manažer“, nezvládající svoji komplikovanou roli, upravil Kutnohorským dekretem rozhodovací pravomoci ve prospěch Čechů. Nebylo to z nějakých zvlášť národnostních pohnutek, Václav IV. pouze potřeboval dostat Univerzitu pražskou pod svou kontrolu a vliv, aby podporovala jeho zvolení římským císařem (Václav IV. byl sice zvolen českým i německým králem, ale stát se císařem římským se mu nikdy nepodařilo. Dokonce byl v roce 1400 funkce německého krále z vůle kurfiřtů pro nečinnost zbaven).

Když 9. května 1409 odebral králův zmocněnec Mikuláš Augustinův řečený Bohatý za přítomnosti pražských konšelů rektorovi Univerzity pražské mistru Henningovi z Baltenhagenu univerzitní insignie, vedlo to k odchodu mnoha profesorů a studentů (více než jednoho tisíce) na univerzity do okolních zemí a měst – do Vídně, Heidelbergu, Krakova, Kolína nad Rýnem, Erfurtu, Padovy, nově i do Lipska a jinam. Pražská univerzita se tak stala univerzitou pouze českou a z původních

čtyř fakult – artistické, juristické, teologické a medicínské – zbyla pouze artistická. Jejím děkanem se stal Šimon z Tišnova, novým rektorem univerzity byl jmenován Zdeněk z Labouně (rok poté i Jan Hus).

Následující období husitství rozvrátilo české země politicky a navíc i hospodářsky, a to úpadek univerzity ještě urychlilo. Od husitských bouří se univerzita stala univerzitou podobou (utraktivistickou), což ji mezinárodně izolovalo.

K mezinárodní izolaci Univerzity Karlovy bezesporu přispěly i pomlvy a negativní vyjádření mistrů a studentů, kteří museli univerzitu po roce 1409 opustit. Úroveň a prestiž Univerzity pražské poklesly na úroveň gymnázia.

Přestože na Univerzitě pražské i nadále působilo i několik významných vědců (Křišťan z Prachatic, Jan Ondřejův řečený Šindel atd.), univerzita se věnovala především přepisování textů a pečovala zejména o výchovu učitelů.

Až v polovině 16. století, konkrétně od roku 1556, kdy byli do Čech povoláni jezuité a když v Praze vznikla jezuitská kolej (roku 1611 povýšená císařem Matyášem též na univerzitu), se úroveň vzdělanosti a mezinárodní prestiž počaly zvedat. Univerzita pražská však musela čelit silné mezinárodní konkurenci.

Po popravě rektora Univerzity pražské – Jana Jesenského – roku 1621 byla univerzita dokonce na čas zavřena. Teprve roku 1638 se obnovil její řádný chod (Ferdinand III., ovšem v letech 1638 až 1654 neexistoval rektorský úřad) a 4. března roku 1654, to již zcela v moci jezuitů, se na ní jako Univerzitě Karlo-Ferdinandově (tento název se udržel až do roku 1918) obnovily rektorský úřad a také fakulty právnická a lékařská.

Na konci 17. století, popř. na přelomu století 17. a 18., se nacházíme teprve před obdobím, kdy ve sporech mezi arcibiskupem a císařem bude nakonec univerzita podřízena státu a od poloviny 18. století se z dosavadní svobodné korporace vzdělanců změní ve státní vzdělávací instituci. Tento proces završí v osmdesátých letech 18. století reformy absolutistického režimu císaře Josefa II. a univerzita bude přetvořena na učiliště pro výchovu učitelů, kněží, lékařů a úředníků absolutistického státu. Jezuité budou z univer-

zity vykázáni (roku 1773 bude dokonce jezuitský řád v českých zemích zrušen) a vyučovací jazykem se stane němčina.

Zatím je Univerzita pražská (a olomoucká) zcela v područí jezuitů a jak ona, tak celá česká věda jsou o značný krok za vědeckým vývojem vyspělejších západních univerzit. Přesto má Univerzita pražská svůj vývoj – např. roku 1718 architekt F. M. Kanka dokončuje přestavbu Karolina v barokním slohu. Vyučovacími předměty na univerzitě jsou matematika, fyzika a metafyzika, logika, polemika, hermeneutika, etika, teologie a filozofie.

Přestože po Jakubovi Kresovi (zemřel 1715) nastává celkově slabší období, kdy matematiku přednášejí jezuité, kteří se jí sami od základů nevěnují, je jedním z významnějších učenců té doby např. olomoucký matematik **Kryštof Heinrich** (1663 až 1715). Heinrich se narodil v Bruntále a do řádu vstoupil roku 1681. V Olomouci přednáší matematiku v le-

Obr. 2. Dobová pečeť Univerzity Karlovy v Praze

tech 1695 a 1697. Nebyl vyhlášen jen mezi řádovými bratry, ale i v učeném světě – korespondoval s matematikem Christianem Wolffem (1679 až 1754), který hledal cesty k výkladu praktické matematiky. Heinrich je také znám jako **vynálezce mikrometru**. Tuto tematiku rozvinul zejména v díle *Geographia curiosa et utilis in selectis CXX propositionibus captivi incipientium accommodata etc., Nisa 1710*.

Ve spisu *Altitudo Poli sive latitudo geographica Wratislaviae, anno 1705 ad annum 1708 etc. observata etc.* 1708 se Heinrich pokusil též o astronomické určení geografických souřadnic Vratislavi.

(jk; pokračování – Zkoušky a disputace)